

FANTASTİK, POSTMODERN BİR HÂBNÂME YAHUT NAZLI ERAY’IN
“YOLDAN GEÇEN ÖYKÜ”SÜ

“FANTASTIC, POSTMODERN A HABNAME OR NAZLI ERAY’S “THE
STORY WALKING ON THE ROAD”

Yrd. Doç. Dr. Mustafa KIRCI *

Özet

Nazlı Eray’ın “Yoldan Geçen Öykü” adlı hikâyesinde hâbnâme, fantastik ve postmodern edebiyata ait özellikler vardır. Hikâyede günümüz insanı ilginç bir kurgu yapılarak gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: hâbnâme, fantastik, postmodern, göz medeniyeti, kurgu yapma

Abstract

There are the features of dream vision, fantastic and post-modernist literature in “Yoldan Geçen Öykü” (The Story Walking on the Road) by Nazlı Eray. Modern man has been reflected in an interesting fiction in the short-story.

Key Words: vision, fantastic, postmodern, fiction

Her edebi tür bir ifade biçimi olarak karşımıza çıkar. Yazar edebi türü işlemek istediği konuya uygunluğuna, edebi türün dil imkânlarına göre seçer. Yine bu seçimde edebi türün geçirdiği değişim ve gelişimin, yazarın yapmak istediği biçimsel değişikliklere uygun olup olmamasının etkisi de vardır. Edebi türün, biçim ve dil imkânlarının uygunluğu, yazarın nasıl anlatacağına dair tasarımı ve istem’i eserin başarılı olmasında rol oynar.

Günümüzün tanınmış hikâye yazarlarından olan Nazlı Eray da işlediği konunun özelliğine göre anlatı türünün değişim ve gelişimine dönük imkânlarını kullanarak çok ilgi çekici yapıda hikâyeler yazmıştır. Bilindiği gibi, edebiyat biliminin objesi, araştırma ve değerlendirmeye temel olan ögesi bizzat eserin kendisidir.

* Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Bölümü Başkanı

Biz de bu çalışmamızda Nazlı Eray'ın hâbnâme, fantastik ve postmodern edebiyat ürünlerinin özellikleriyle biçimlendirdiği "Yoldan Geçen Öykü" adlı hikâyesini değerlendirmek istiyoruz.♦

Nazlı Eray'ın incelememize konu olan "Yoldan Geçen Öykü"süne geçmeden önce, "hâbnâme", "fantastik" gibi terimlerin anlamları üzerinde durmak istiyoruz. "Hâbnâme", rüyada görmüş gibi, bir olay ve kişi hakkındaki fikirleri söyleme tarzında yazılmış eserlere denir. Hâbnâmeler manzum veya mensur olabilir. Veysi'nin Hâbnâmesi bu türün en önemli örneği kabul edilir. Ziya Paşa ile Namık Kemal'in "Rüya" adlı eserleri de bu türde kaleme alınmış edebiyatımızda bilinen eserlerdir. Hâbnâmelerde asıl olan; olaylar ve kişiler hakkında düşünce ve görüşleri, rüyada görülmüş gibi, bir anlatım biçiminde sunmaktır.

Yine hâbnâme "Hz. Âdem zamanından itibaren dünyada olagelen büyük kötülüklerin ve bunlardan alınması gereken derslerin bir rüya dolayısıyla anlatıldığı düzyazı eseri"dir (Pala 1999: 162-163). Hâbnâmelerimizde temel olarak dikkate alınan olay ve kişilerle ilgili söyleneceklerin bir rüyada görülmüş gibi olması, olaylarda ve kişilerde –toplumda- görülen kötülüklerin tenkit edilmesi ve gereken derslerin alınmasıdır. Yani rüyada görme; rüya düzleminde olayları ve toplumsal durumları tenkit etme; yansıtılacaklarda bir genişlik/serbestlik sağlar. Hâbnâmeler dış dünyaya, insan ve topluma ait gerçekleri bir rüyada görmüş gibi düzenler. Bu yönüyle hâbnâmeler bazı fantastik öğeler de taşıdığı için fantastik edebiyat ürünlerini hatırlatır.

Fantastik ve fantezi gibi kelimeler fantastik edebiyatla ilgili kullanılan terimlerdir. "Fantastik sözcüğü Latince aynı anlamı taşıyan "fantasticus"tan gelir ve "gerçek olmayan kuruntularla ilgili, düşsel" anlamlarını içerir. Fransız yazar, Th. Gauter'ye göre fantastik olan şey bir nedeni olmayan, açıklanamayan şeydir. Fantezi (fantaisie) sözcüğü ise Yunanca "phantasia"dan gelir ve "kendini gösterme eylemi, görünme, ortaya çıkma, düş gücü" anlamını taşır" (Ertem 2003: 189-190).

Nazlı Eray'ın hikayesi "Yoldan Geçen Öykü" hem fantastik hem de hâbnâme öğeleri taşıyan ilginç bir hikayedir. Fantastik ve fantezi kelimelerinin anlamlarına tamamen uymasa bile Nazlı Eray'ın "Yoldan Geçen Öykü"süne fantastik edebiyatın "değişime açık ve çok biçimli bir özellik göstermesi" (Ertem, 2003: 189-190) yönleriyle fantastik bir hikâye diyebiliriz. Nazlı Eray'ın "Yoldan Geçen Öykü" hikayesi, hâbnâmeden fantastik edebiyata ve postmodern edebiyatta "kurgu yapmaya" kadar çok farklı biçimleri bir kurguda toplaması, özgünleştirilmesi açısından dikkat çekici; onun diğer eserlerinde de yaygın olarak rastlanan özellikleri bünyesinde yansıtan bir model olması bakımından önem taşır.

♦ Yazıda geçen sayfa numaraları Mehmet Hengirmen'in hazırladığı 2000 Yılında Türk Öykü Antolojisi III, Engin Yayinevi, Ankara 2000 adlı kitaba aittir.

Nazlı Eray “Yoldan Geçen Öykü” adlı hikâyede gerçek hayatına ait bir çerçeve içinde düşsel yaşantılarla kurduğu bir yaşantıyı sunmuştur. Sosyal hayata ve kendi hayatına dair söylemek istediklerini, günlük hayatının içine yerleştirdiği, hayal ve düş dünyasının imkânlarını kullanarak oluşturduğu bir dünyada sıralamıştır.

Hikayenin girişinde anlatıcı günlük hayatın sıkıcılığını günlüğüne kaydediyor gibidir: “Günlerden Pazar. Hava sıcak mı sıcak... Haziranın son günleri... Televizyon programında iş yok; sen hastanede nöbetçisin, üstelik bugün benim doğum günüm.” Hikayenin üzerine oturduğu gerçek olayı gösteren temel çerçeve böylece belirtilir. Eşinin hastanede nöbetçi olduğu, kendisinin de yaş gününe rastlayan sıcak bir günde anlatıcı “Yoldan geçen ilk öyküyü çevireceğim.” diyerek hayali bir dünya kurmaya girişir. Bize düşsel bir yaşantıyı, “Bir Yaz Gecesi Rüyası”nı düş mantığı içinde “alternatif bir mutluluk üreterek” sunar. Okuyucunun ilgisini çekmek için “bir sarsıntı” oluşturur. Sokak kapısını açan anlatıcı “geçen ilk öykü”yü çevirir, içeri alır. Nasılsın, adın ne? diye sorar. Yoldan geçen öykünün adı “Bir Yaz Gecesi Rüyası”dır. Sözü edilen W. Shakespeare’in ünlü oyununun öyküsü mü sorusu sadece rastlantı olarak tespit edildikten sonra, bu rüyanın İstanbul’un ünlü iş adamlarından Sadullah Büyükgöz’ün Boğaz’daki yalısında sabaha karşı gördüğü bir rüya olduğu belirtilir. Sabaha karşı Büyükgöz’ün Boğaz’daki yalısında gördüğü bir yaz gecesi rüyası -anlatıcıyı da içine alan bu rüya- hikâyenin hikâyelik çerçevesini oluşturur.

Hikâyede birinci düzlem ya da çerçeve, anlatıcının, öykünün birinci kişinin gündelik hayatının ve gündelik hayatında özel gün denilebilecek “doğum gününü” kapsayan gerçeğidir. İkinci çerçeve veya fantazyanın kuruluşu, asıl kurulan fantastik kurmaca öyküdür. Öykünün birinci figürü, aynı zamanda anlatıcı ile onun zihninin uzantısı olan -gerçek dışı- yoldan geçen öyküdür.

Hayat öykülerle doludur. Çevremizde, yolumuzun üzerinde, bulunduğumuz mekanda, gündelik hayatımızda her an onlarla beraber yaşarız. Yazar istediği anda, istediği figürlerle bir kurmaca dünyanın öyküsünü sunabilir. İsteddiği fantastik ortamı oluşturabilir. Bu bir kendinden dışarı çıkma, yabancılaşma, kendine dışarıdan bakma, bir kaçıştır. Bu fantazyayla, gerçekler arasında hakikatlere sırt çevirme, ilgisiz kalma hem dilediği bir çevrede mutlu olma, bütüne eleştirel bakma mümkün ve mantıklı olur. Bu zülf-i yare dokunmadan gerçekleri gündeme alıp eleştirmenin en çok kullanılan yoludur.

“Yoldan Geçen Öykü”de anlatıcı günlük hayatında sıcak, sıkıntılı bir doğum gününde, eşinin hastanede nöbetçi olduğu bir günde gerçekleştirmediği arzusunu düşsel bir yaşantı dünyası kurarak tatmin etmeye çalışır. Davet edilen yoldan geçen öykü, “Bir Yaz Gecesi Rüyası”nı anlattığı sırada, anlatıcı da ikram edeceği şeyleri getirirken düşüp bayılır. Daha sonra gözlerini Sadullah Büyükgöz’ün yalısındaki garden partide açar. Aslında anlatıcı dâhil olduğu garden

partide bir tansiyon düşüklüğünün sebep olduğu bayılmadan sonra, fantastik, hayali olarak kurduğu garden partiye uyanır. Böylece hem kendi gerçeğine hem de düş dünyasının gerçeğine dâhil olur. Realitenin değerlerini yok sayar. Ancak bir sarsıntı ile kurulan düş dünyası da, Boğaziçi yalılarında yaşanan garden partilerdeki yaş günü kutlamalarını tüm gerçekliği ile gösterir. Düşle gerçek iç içe olmakla birlikte her iki düzlemde de anlatıcının gösterdiği gerçekler günümüzde, orta gelir derecesi insanların ve İstanbul'da Boğaziçi'nde, yalılarda, köşklere yaşayan zenginlerin hayatına ait sosyal gerçeklerdir.

Anlatıcının içinde bulunduğu "kapsayan çevre –uzam" (Ankara) ve "kapsanan iç mekân" (Kıran ve Kıran 2003: 194) evi, Haziranın son günleri diye belirtilen nesnel zaman (gündüz) değişir. Mekân İstanbul Boğaziçi'nde özel mekân olan yalının bahçesi, zaman da gece olur. Zaman ve mekânda da gerçekle gerçeküstü, masalla düş tarzları birbirine karışır. Böylece gerçek, gerçeküstü; hatta postmodern özelliklerin iç içe girdiği bir yapı oluşur. Bu yapının bütün özellikleri, kendine ait ve birbirine uygun düşecek, bir gerçeklik dizisini gösterir. "Sanat yapıtının kendine özgü bir varlığı, günlük yaşamın yasalarından ayrı yasaları vardır. Yapıta uygun düşen her şey gerçektir." (Forster, 1985: 153).

Anlatıcı Boğaziçi'nde, Yeniköy'de, deniz kenarında üstüne eğilen yüzlere hayretle bakarak, değişik parfüm kokuları, son model tuvaletler arasına uyanır. Smokinli, kır saçlı bir bey "Sıcak size dokundu... Buyurun şu kolonyalı mendili koklayın, iyi gelir." dedikten sonra, doktor olarak anlatıcının beraber yaşadığı kişi, anlatıcının eşi de, rüyaya dâhil olur. Zaten gerçekte içten istenen, anlatıcının eşiyle, bu sıkıcı günde, yaş gününü kutlamaktır.

Anlatıcı eşiyle Boğaziçi'nde Yeniköy'de bir yalının bahçesinde, bir garden partide "çok seçkin bir kalabalığın" (s.225) içinde bulur kendini. Bundan sonra anlatıcı bu yaş günü partisinin içinde eşi ve kendisi aynı kalmakla, sosyal statüleri değişmiş bir şekilde, "farklı, zengin, aristokrat" denilebilecek bir "seçkin"ler toplumunun ilgi odağı olmuştur. Garden partiye katılanlar seçkinler grubudur. Ama bu gurubun içinde dondurmacı olarak Maraş dondurması satan Hintli Dilip vardır. Ayrıca bu zenginler topluluğunda orkestra Küba melodileri çalar. Anlatıcı zengin, asil, soylu bir ailenin kızıdır. Eşiyle katıldığı bu yaş günü –garden parti-nde kılık kıyafetiyle bütün zenginlerin ilgi odağıdır. "Göz kamaştırıcı takılar, Rus yapımı pırlanta bilezikler ve parmaklarında o zamana değin hiç görmediği değişik altın, platin montörlü yüzükler" (s.226) vardır. Anlatıcının sunduğu, asıl öyküyü oluşturan bu ikinci kurgu düzleminde, farklı sınıf temsilcileri, farklı ideolojiler bir araya getirilmiştir. Her sosyal parça, her ayrı düşünce, anlayış, davranış bir araya gelmiş, gerçeklikleriyle, bu rüya atmosferinde bir bütün oluşturmuştur. Bu özelliği ile de "Yoldan Geçen Öykü"de postmodern anlayışa uygunluk söz konusudur. "Her şeyin karşıtıyla birlikte hiçbir çatışmaya yer vermeden var olduğu, farklılıkların barışçı bir karnaval atmosferi içinde bir arada yaşadığı bir tinsel varoluş biçiminin adıydı postmodern". "Çoğulculuk post modernizmin yaşamda da sanatta da ana eğilimidir. Daha da ileri giderek ve post modernizmin hiçbir

ilkeye/kurala/ölçüte/felsefeye/dizgeye damgasını basmak istemeyen yapısıyla ters düşmeyi de göze alarak diyebiliriz ki, çoğulculuk post modernizmin tek felsefesidir.” (Ecevit, 2006: 66).

“Yoldan Geçen Öykü”nün ikinci, öyküyü oluşturan kesitinde, kişiler Yeniköy’deki yalının çevresindeki “seçkin” insanlardır. Anlatıcı ve eşi bu insanlar içinde ilgi odağıdır. Kimdir bu seçkinler? Yeniköy’deki yalının sahibi “Sadullah Büyükgöz”, hanımı “sarışın -o zamana değin gördüğüm en güzel gerdanlıklardan birini taşıyan- incecik, yaşı belli olmayan... Çok geçmiş olsun hanımefendi. Yalımıza ilk gelişiniz. İnanın çok üzuldüm.” diyen bir kadın, Bayan Lüsette Büyükgöz... İsviçreli...”dir. (s.226)

Eşinin koluna girerek bahçede, havuzun kenarında dolaşmaya başlayınca anlatıcı, insanları ve mekânları tanıtmaya devam eder. Zamanın geceye yakın olduğu bir sırada açılan “soğuk büfe, çevrede fır dönen garsonlar, Maraş dondurmacısı”, “oyunlar yaparak konuklara dondurma sunan, hanımı görünce göz kırpan Hintli Dilip vardır. Ancak mekânın ve mekâna uygun insanların odağında anlatıcı şarap renkli gipur dantelden, omuzu açık çok şık bir tuvalet içinde, tek kolu uzun tuvaletin uzun kolunda Rus yapımı bilezikler, o zamana kadar hiç görmediği altın, platin montörlü yüzükler” (s.226) içindedir. Saçları tepeye toplanmış, başı inciler ve pırlantalarla süslenmiş, boynunda altın ve gümüşten birbirine dolanmış iki yılanı gösteren gerdanlık, yılanlardan aşağı bakanın gözleri yakuttan, diğerinin ki zümrüitten, topluluktaki en havalı”(s.226) kadındır. Partinin merkezi, ilgi odağı, yaş günü kutlanan kadın (anlatıcının kendine yabancılaştığı kadın) çevresindekiler tarafından “Rahmetli Süreyya Hanım’ın biricik torunu... dur. Serveti aileden gelen, yazılar yazan hanımın yanındaki ise birlikte yaşadığı operatördür. Üstündekilerin tümü sigortalıdır. Başında en az on beş milyonluk taş taşıyan bu göz kamaştırıcı hanımın çevresindekiler ona bir vesile ile yanaşmak ister.

Göbekli olan, sade, safari bir takım elbise giyen platin saplı baston taşıyan Hidayet Münir –Amerika nasıldı efendim? diye sorar. Hidayet Münir, kim olduğu tam olarak bilinmeyen, çoğu zaman yurt dışında olan, müthiş para sahibi olan bir adamdır.

Bu seçkin mekânda bulunan bir diğer kişi de Baron Mösyö Esterhaze’dir. Esterhaze de onlara katılmak ister. Birlikte dolaşmaya çıkarlar. Bu sefer bilim adamı Recep Eğilmez ile selamlaşırlar. Recep Eğilmez de tezine devam ettiğini söyler.

Bir kanepede yiyip şampanyaları usul usul yudumlarken bu mekânda, bu gece bütün seçkinlerin hepsinin hayret edilecek şekilde bir arada olduğunu görmek mümkün olur. Magazin basınının ilgi merkezi, bu gece Yeniköy’deki yalının bahçesidir.

Daha sonra orkestra "iyi ki doğdun" parçasını çalmaya başlayınca iki garson, alkışlar arasında, üç katlı doğum günü pastasını getirir. Şaşkına dönen anlatıcı "İyi ki doğdunuz" diyenler arasında çok memnun olur, mutluluk içinde bütün mumları bir üfleşte söndürür. Alkışlar arasında dönüp arkadaşını öpen anlatıcıya Hidayet Münir bal renkli, kurdeleli, kocaman bir paket olan, doğum günü hediyesini verir. Hediye Havai Adalarının zümrüt, yakut, inciden yapılmış ufak bir maketidir. Çünkü anlatıcı daha önce Hidayet Münir'e Havai'ye hayran kaldığından söz etmiştir. Herkesin çevreye toplandığı bir sırada paketi açan anlatıcı, paketin içinden uçan papağanla herkesi şaşırtır.

Frambuazlı pastalar yendikten sonra anlatıcı, kendini tekrar kendi salonunda, "Yoldan Geçen Öykü"nü karşılarında oturur halde bulur. "Bira Yaz Gecesi Rüyası" düşü, öyküsü sona ermiş, Sadullah Büyükgöz uyanmıştır. Böylece hiç unutulmayacak bir düş gören anlatıcı uzun uzun düşünmeye devam eder ve yine yaşadığı sıcak haziran gününe, doğum günü olan kendi gerçeğine döner. Kapı çalınır eşi gelir. Eşi doğum gününü unutmamış, nöbetten kaçmış, gelirken kiraz ve şekerpare getirmiştir. Onları mutfakta yıkadıktan sonra eşinin hediye paketini açmaya koyulur.

SONUÇ

"Yoldan Geçen Öykü" adlı hikâyesinde Nazlı Eray, günlük gerçek hayatının içinde, hayal ettiklerini bir rüya çerçevesi, bir masal ortamı içinde sunması hikâyeye bir hâbnâme çağrışımını da katmıştır. Gerek gerçek hayatta, gerek rüyada gibi sunulan gerçekliklerin ilgili ilgisiz bir mekânda toplanması ortaya bir postmodern görüntü de çıkarmıştır. Ayrıca gerçek hayatında gerçekleştiremediklerini, arzu ettiği halde yaşayamadıklarını hayal ve rüya âlemi kurarak düşsel ve masalsi yaşantılarla tatmin etmeye çalışması da hikâyeyi tam bir fantastik kurguya dönüştürmüştür.

"Yoldan Geçen Öykü"deki kurgu ve anlatımıyla Nazlı Eray "öykü" açık kavramının tanımını dünde kabullenen, günümüzde devam eden biçim, düşünce, açılım, uygulama ve "kurgu yapma" serbestliğini ustaca kullanmıştır. Bütüncül, çok yönlü geçmişten güne gelişim çizgisini takip ettiği hikaye türünü gününde donuk, geleceğe dönük yönleriyle dikkate alarak hâbnâmeden fantazyaya, fantazyadan post modern edebiyat, sanat anlayışına teknik bir sentezleme göstermiş, bütün tür, anlayış davranış serbestisini dikkate alarak günümüz insanının içinde yaşadığı, yaşayabileceği dünyayı kurgulamıştır.

"Yoldan Geçen Öykü" görme "göz medeniyetinin" hâkim olduğu, sözün "söz medeniyetinin düştüğü" (Ellul, 1998: 21-44) günümüzde, günümüzün insani ve sosyal gerçekliğini ortaya koymuştur. Görsel basın ve görsel yayın organlarının çok hızlı iletişim kurduğu günümüzde, insanın dünyasında, sosyal ve kişisel hayatın her düzeyinin hiçbir sırrı gizli değildir. Her insan, diğer farklı kişilikleri ve sosyal düzeyleri olan insanların, farklı etnik yapıdaki grupların hayatlarıyla kendi

hayatı arasında bağ kurabilir. Kùltürlerarası etkileşimin sonuçları olarak günümüz insanı bir mekân değişikliği, bir başkalaşma ve yabancılaşma yaşayabilir. Göz medeniyetinin dayattığı nesnel hayatın kabulleriyle günümüz insanı, hakikatten kopartılmış, içi tamamen boşaltılmıştır. Ferdiyet ve şahsiyeti teşekkül etmemiş, insani değerlerden kopmuş insanın tükenme, silinme macerasını -insanın engellenemez gibi görünen yok oluşunu- göstermesi bakımından Nazlı Eray'ın "Yoldan Geçen Öykü"sü; "kurgu yapma", anlatım biçimi ve anlattıkları açısından çok yönlü okunabilirliğe sahip, ilginç bir hikâyedir.

KAYNAKÇA

- Ecevit, Yıldız. 2006. **Türk Romanında Postmodernist Açılımlar**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ellul, Jacques. 1998. **Sözün Düşüşü**. Çev. Hüsamettin Arslan. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Ertem, Cengiz. 2003. "Fantastik Edebiyat ve Aşkı Giyinen Adam". **Littera Dergisi Edebiyat Yazıları**. C. 12. Ss.189-212
- Forster, E. M. 1985. **Roman Sanatı**. Çev. Ünal Aytür. İstanbul: Adam Yayınları.
- Hengirman, Mehmet. 2000. **2000 Yılında Türk Öykü Antolojisi**. C. III. Ankara: Engin Yayınevi.
- Kıran, Ayşe Eziler, Zeynel Kıran. 2003. **Yazınsal Okuma Süreçleri**. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Pala, İskender. 1999. **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**. İstanbul: Ötüken Yayınevi.